

ΑΓΙΟΡΕΙΤΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

(ΠΙΝ. 2—4)

1. ΟΙ ΚΩΔΙΚΕΣ 20 ΚΑΙ 36 ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΚΑΡΑΚΑΛΛΟΥ

Ὁ κώδιξ ἀρ. 20 (Λάμπρος 1533) τῆς μονῆς Καρακάλλου, περιέχων τὰ Τέσσαρα Εὐαγγέλια, ὧν προηγούνται σύντομα σχετικά κείμενα τοῦ Κοσμᾶ Ἰνδικοπλεύστου καὶ τοῦ Ἀμμωνίου ὡς καὶ οἱ συνήθεις κανόνες ἀντιστοιχίας, εἶναι γραμμένος διὰ στρογγύλης, λίαν ἐπιμελοῦς γραφῆς (πίν. 2, εἰκ. 2), φέρει δὲ ἐν τέλει (φ. 205ν) τὸ ἀκόλουθον βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα, τὸ ὁποῖον, διαλαθὸν τὴν προσοχὴν τοῦ Λάμπρου, δὲν δημοσιεύεται ἐν τῷ καταλόγῳ (δὲ Λάμπρος, οὐχὶ μακρὰν τοῦ ὀρθοῦ, χρονολογεῖ τὸν κώδικα εἰς τὸν 14ον αἰῶνα):

Ἐγράφη) ἡ βίβλος αὕτη ἐν τῷ ἀγίῳ ὄρει ἐν ἔτει ,ςψ'ηη' [1290].

Τὸ σημεῖωμα δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας, ἀφ' ἑνὸς διότι χρονολογεῖ ἀσφαλῶς τὸ χειρόγραφον, ἀλλὰ καὶ διότι τοποθετεῖ τὴν γραφὴν αὐτοῦ ἐν Ἀγίῳ Ὄρει, ὅπου, πρὸ τῆς Ἀλώσεως, δὲν ἔχομεν σαφεῖς εἰδήσεις περὶ συστηματικῆς ἀσκήσεως τοῦ ἔργου τοῦ βιβλιογράφου¹. Ὁ βιβλιογράφος δὲν ἀνέγραψε τ' ὄνομά του εἰς τὸ σημεῖωμα, πρέπει ὅμως νὰ εἶναι ἀσφαλῶς ὁ Ἰσαάκ, ὅστις, ὀλίγον κατωτέρω, ἐν φ. 212 (μετὰ τοὺς ἐν τέλει τοῦ κώδικος πίνακας τοῦ ἐνιαυτοῦ) ἔγραψε τὸ ἀκόλουθον, πλήρες βραχυγραφικὸν καὶ ἐπιτιμήσεων ἀφιερωτικὸν σημεῖωμα, τὸ ὁποῖον δημοσιεύομεν, ὡς μὴ στερούμενον καὶ τοῦτο ἐνδιαφέροντος (πίν. 3):

Τὸ παρὸν ἱερὸν εὐαγγέλιον ἐγράφη δι' ἐξόδου καὶ σπουδῆς | καὶ ἀγάπης² θέλοντος κηρῶσθαι τοῦτο ἐμοῦ τοῦ ἁμαρτωλοῦ Ἰσαάκ | [νῦν]³ δὲ προστίθεται καὶ ἀφιερῶνται τῇ σεβασμῖα μο(ν)ῆ τῶν ἀγ(ί)ων | [ἐ]νδό(ξ)ων καὶ πανευφήμων ἀποσι(δ)λων τοῦ Καρακάλλου ὑπὲρ ἀφέ(σε)ως τῶν ἐμῶν | [ἀ]μειρότητων ἁμαρτημ(ά)των, δέομαι τοὺς ἐνασκου-

¹ Βλ. Λίνου Πολίτη, Ἀγιορεῖτες βιβλιογράφοι τοῦ 16ου αἰῶνα, Ἑλληνικά 15 (1957) 355.

² Πρέπει κάποτε, νομίζω, νὰ διευκρινισθῇ τί ἀκριβῶς ἐννόουν οἱ Βυζαντινοὶ διὰ τῶν ἐκφράσεων δι' ἐξόδου, σπουδῆς κακ. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν εἶναι μᾶλλον ἀσφαλές ὅτι ὁ Ἰσαάκ εἶναι καὶ ὁ γραφεὺς τοῦ κώδικος.

³ Τὸ σημεῖωμα ἀντιγράφω ἐκ φωτογραφίας ληφθείσης κατὰ τὴν σύντομον παραμονὴν μου ἐν τῇ μονῇ ἡ ἀρχὴ τοῦ στίχου δυσδιάκριτος ἐν τῇ φωτογραφίᾳ.

μένους ἐν τῇ ἀγ(ί)α ταύτῃ μο(ν)ῆ | ἄπαντας, τὸν προϋστάμενον ταύτης
 σὺν τοῖς λοιποῖς, ἵνα ἐνὶ ἀναφαί|ρειον τῇ μο(ν)ῆ τὸ βιβλίον· μηδενὸς
 βουληθέντος προφά(ο)ει τινὶ | στερη(σ)αι αὐτὸ τὴν μο(ν)ῆν τῶν ἀγ(ί)ων
 μου ἀποσι(ό)λων, χαρίσαι, ἢ πωλῆσαι | ἢ ἀλλάξαι, ἢ ἰδιοποιήσασθαι
 λάθρα, ἢ τὰ παρόντα γράμ(α)τα | ἀφανίσαι ὡς ἔλεγχον ὄντια, ἢ τὸ φύλ-
 λον τοῦ χάριον κόψαι μὴ θέλων | ταῦτα ὁρᾶσθαι ἐνταῦθα. Εἴ τις δὲ
 τοιοῦτόν τι βουληθ(ῆ) δια|πραῖξαι, ἐχέτω τὰς ἀρὰς τῶν ἀγίων [ἐπιὰ]
 οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ | ἢ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τοῦ προδ(ό)του Ἰούδα
 καὶ τῶν σι(αυ)ρωσάντων τὸν Κ(ύ)ριο, | ἐχέτω δὲ καὶ τοὺς ἀγίους ἀπο-
 στόλους ἀντιδίκους ἐν τῇ ἡμ(έρ)α τῆς κρι(σ)εως †

Αἱ ἀραὶ τοῦ βιβλιογράφου - ἀφιερωτοῦ δὲν ἰσχυσαν ν' ἀποτρέψουν
 βεβήλους χεῖρας ν' ἀφαιρέσουν ἐκ τῆς μονῆς τὸ χειρόγραφον. Διακόσια
 ἔτη μετὰ τὴν γραφὴν αὐτοῦ εὐρίσκεται ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς χεῖ-
 ρας ξένου, δρόθεν δμως καὶ πάλιν ἐπιστρέφει εἰς τὴν μονήν. Τὰς περι-
 πετείας ταύτας πιστοποιεῖ σημεῖωμα γραμμένον δι' ἀγροΐκου χειρὸς εἰς
 τὴν αὐτὴν σελίδα τοῦ χειρογράφου (φ. 212), καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ ἀφιε-
 ρωτικὸν σημεῖωμα τοῦ Ἰσαάκ (βλ. πίν. 3):

εν ετει ,ζ [1492]¹

† Το παρο ηερον ευαγγελιου ευρησκαυτε ηοτας χηρας | Ιακοβου του
 Μαλασπινα το εγορασεν εν τη πολη και δια μνημοσινον του αυτου
 Ιακοβου και Γεωργιου | τον μακαρητο θελομεν ασφαλος να σταφη² ηστο |
 ανο μονασισην, και ηυς εμποδυσι η βασταξη το και δεν | το δοσι
 να εχη τας αραις το αγιο ιρηακοσιο και οκτο θε|οφορον πατερον κ(αι)
 ηπο το αγιο ευπτα³ σινοδο | το αναθεμαν

† Ιακοβος μαλασπινας

ηιος αυτου Γεωργιος υ μακαριτε

Το παρον σιελομεν το δια να εχουν το μνημοσινον [τους εις | την
 λει]⁴ τουργίαν σας.

Κάποιος λοιπὸν Ἰάκωβος Μαλασπίνας⁵ ἠγόρασε τὸ χειρόγραφον
 ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπου εἶχε τοῦτο μεταφερθῆ. Μετὰ τὸν θάνατον

¹ Τὸ ἔτος θὰ εἶναι τὸ 1492, ἂν τὸ ἀπὸ κτίσεως κόσμου εἶναι πράγματι ,ζ (7000) καὶ δὲν πρόκειται περὶ παραλείψεως τυχόν τῶν δεκάδων ἢ ἑκατοντάδων. Ἡ λίαν ἀγροΐκος γραφὴ δὲν ἐπιτρέπτει ἀκριθεστέραν χρονολόγησιν.

² γρ. σιραφῆ (δηλ. ἐπιστραφῆ).

³ ἑπτὰ (ἢ ἑφτά).

⁴ Ἐξίτηλα εἰς τὸ χφ, συνεπληρώθησαν ὑπὸ νεωτέρας χειρὸς.

⁵ Τὸ ὄνομα δηλοῖ κάτοικον φραγκοκρατουμένου μέρους ἢ φραγκικῆν καταγωγῆν. Ἰδιωματικαὶ τινες ἐκφράσεις (τῶν μακαριτῶ— ἢ μακαρίτω—, τῶ(ν) ἀγίω, συνόδω) μᾶς ὀδηγοῦν πιθανῶς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Ν. Αἰγαίου ἢ τὴν Κρήτην.

τοῦ κατόχου καὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Γεωργίου κάποιος ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, κληρονόμους ἢ ἀπλῶς γνωρίμους αὐτῶν, εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ὁποῦ περιῆλθε τὸ χειρόγραφον, ἀνέγνωσε τὸ σημεῖωμα τοῦ παλαιοῦ Ἰσαάκ, καὶ προφανῶς ἐντρομος γενόμενος ἐκ τῶν ἐκεῖ ἐπιτιμιῶν ἔσπευσε νὰ ἐπιστρέψῃ τὸν κώδικα «διὰ μνημόσυνον» τῶν Μαλασπινῶν, πατρός καὶ υἱοῦ, εἰς τὴν μονὴν τοῦ Καρακάλλου, ἔπου εἶχεν ἀρχῆθην ἀνατεθῆ καὶ ἔπου εὐρίσκεται σῶν μέχρι τοῦ νῦν.

Ὁ κώδιξ Καρακάλλου 36 (Λάμπρ. 1549, Περγ., Τετραευάγγελον τοῦ 14ου αἰῶνος) φέρει καὶ αὐτὸς ἐν τέλει (φ. 305·305ν) βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα, τὸ ὁποῖον δὲν δημοσιεύεται οὔτε καὶ μνημονεύεται ἐν τῷ καταλόγῳ, τὸ ἀκόλουθον :

	<i>Τῶ συντελεσθῆ τῶν καλῶν θ(ε)ῶ χάρις,</i>	
	<i>Χ(ριστ)ῶ τελειώσαντι δόξα καὶ κράτος.</i>	
	<i>Ἦλειφε παντέλ(ειαν;) τονι τὸ δέλτος.</i>	
	<i>Ἄναρχε Χ(ριστ)ὲ οὐ(ρα)νομέδων λόγε,</i>	
	<i>τῶ γεγραφοργήσαντι καὶ κεκτημένω</i>	5
φ. 305ν	<i>καταξίωσον ἐν τῇ σῇ βασιλείᾳ.</i>	
	<i>Χ(ριστ)ὲ σῶσον με ἁμαρτωλὸν τὸν τάλαν</i>	
	<i>τὸν γεγραφοργήσαντα τὴν δέλτον ταύτην</i>	
	<i>τέλος χρησιτὸν δίδου μοι Χ(ριστ)ὲ τῶ τάλα</i>	
	<i>διαν ἐξέλιθω τοῦδε τοῦ ἐφορκίου</i>	10
	<i>καὶ πρὸς τὸ τέλος φθάσω τοῦ ἄθου πύλας,</i>	
	<i>τότε με ρῦσαι πρὸς τοῦ αἰωνίου</i>	
	<i>καὶ τῆς μελλούσης καταδίκης προεβείαις</i>	
	<i>τῆς σὲ τεκούσης λόγε Θ(ε)οῦ παντάναξ :</i>	
	<i>ἁμονάχω δὲ καὶ τρισαθλίω πάλαι</i>	15
	<i>ἀναξίω τε καὶ τοῦ ζεῖν Γερμανῶ ἁμονάχω.</i>	

Κατὰ ταῦτα γραφεὺς τοῦ κώδικος («γεγραφοργήσας») εἶναι ὁ μοναχὸς Γερμανός, ὁ ὁποῖος προσδίδει εἰς ἑαυτὸν τὰς ὑποτιμητικὰς ἐπωνυμίας τοῦ ἁμαρτωλοῦ, τάλα (ὁ τάλας, τῷ τάλα, τὸν τάλαν!), ἁμονάχου, τρισαθλίου, ἀναξίου καὶ τοῦ ζῆν. Μεταξὺ τῶν βιβλιογράφων τῶν φερόντων τὸ ὄνομα Γερμανός τῶν κατακεχωρισμένων παρὰ Vogel-Gardthausen ἄνευ ρητοῦ ἐπωνύμου ἢ ἄλλης διακρίσεως («ohne Beinamen», «ohne nähere Bestimmung») τέσσαρες ἀνάγονται εἰς τὸν 14ον αἰῶνα (1311, 1321, πρὸ 1356, 13ος/14ος αἰ.) καὶ εἰς εἰς τὸν 13ον. Ἐκ τούτων ὁμοῦ οὐδεὶς φαίνεται νὰ ταυτίζεται πρὸς τὸν Γερμανὸν τοῦ κώδ. Καρακάλλου 36.

2. ΤΑ ΕΙΛΗΤΑΡΙΑ ΑΡ. 246 ΚΑΙ 274 ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΚΑΡΑΚΑΛΛΟΥ

Ἐν τέλει τῆς περιγραφῆς τῶν κωδίκων τῆς μονῆς Καρακάλλου (τόμ. 1, σελ. 150) ὁ Σπ. Λάμπρος περιέγραψε (ἀρ. 1759/246 - 1763/250) πέντε χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα ἀπέκειντο οὐχὶ ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ, ἀλλ' ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μονῆς, προφανῶς ὡς πολυτιμότερα. Ἦσαν δὲ ταῦτα ἐν εἰλητάριον (ἀρ. 1759/246, περγ. 13ου αἰ.), περιέχον τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τέσσαρες κώδικες τοῦ 17ου αἰῶνος, περιέχοντες ὡσαύτως τὴν αὐτὴν λειτουργίαν, γραμμένοι καλλιτεχνικώτατα καὶ κοσμούμενοι ὑπὸ κομψῶν ἐπιτίτλων καὶ ἀρχικῶν¹.

Τὸν κατάλογον τῶν κωδίκων τῆς μονῆς συνεπλήρωσεν ὁ Σπ. Λάμπρος κατὰ τὴν δευτέραν αὐτοῦ ἐπίσκεψιν εἰς Ἅγιον Ὄρος, προσέθηκε δὲ εἰς τὸν Β' τόμον (σελ. 472-478) «παράρτημα συμπληρωτικὸν προσθέτων κωδίκων» τῆς μονῆς. Ὡς σημειώνει ὁ ἴδιος, μεταξὺ τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας αὐτοῦ ἐπισκέψεως ἡ βιβλιοθήκη ἐκ τινος ἰσογαίου δωματίου «μετεκομίσθη χάριν μείζονος εὐρυχωρίας καὶ ἀσφαλείας εἰς τὸν ἄνωθεν τοῦ καθολικοῦ πύργου» (ἔπου εὐρίσκεται μέχρι σήμερον)²: κατὰ τὴν μετακόμισιν ταύτην εὐρέθησαν καὶ τινες κώδικες «ἐν παραδύστῳ διαλανθάνοντες τῷ 1830», τοὺς ὁποίους καὶ περιγράφει ὁ Λάμπρος ἐν συνεχείᾳ (ἀρ. 6590/251 - 6618/279), ἐπιτάσσωσιν καὶ παραβολικοὺς πίνακας τῆς ἰδικῆς του ἀριθμήσεως καὶ τῆς ἀριθμήσεως τῶν κωδίκων εἰς τὰ εὐρετήρια τῆς μονῆς.

Μεταξὺ τῶν προσθέτων τούτων κωδίκων περιγράφεται (ἀρ. 6613/274) περγαμηνὴν εἰλητάριον, περιέχον τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἐν τέλει τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα: Θεοῦ τὸ δῶρον καὶ τοῦ Γεδεῶν πόνος. Ἔτους ,ς εἰλθ' ἰνδ. θ' μηνὶ δεκεμβρίῳ δ' [1430]³.

Κατὰ ταῦτα ἡ μονὴ κέκτηται: δύο εἰλητάρια, περιέχοντα ἀμφότερα τὴν λειτουργίαν τοῦ Χρυσοστόμου, τὰ ὑπ' ἀριθ. 246 (βλ. ἄνωτέρω) καὶ 274. Σήμερον ὅμως ἐν τῇ μονῇ ὑπάρχει μόνον τὸ πρῶτον (ἀρ. 246),

¹ Ὁ Ματθαῖος μοναχὸς πρεσβύτερος καὶ ἀρχιμανδρίτης τῆς μεγάλης ἐκκλησίας ὁ ἐκ Πωγωνιανῆς, ὁ γράφας (ἐν ἔτει 1603) τὸν κώδικα λειτουργιῶν ἀρ. 247, εἶναι ὁ βραδύτερος γενόμενος μητροπολίτης Μυρέων, γνωστὸς συγγραφεὺς καὶ λαμπρὸς βιβλιογράφος. Ἡ δὲ ἀρ. 250 λειτουργία φέρει βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα, παραλειφθὲν ὑπὸ τοῦ Λάμπρου, ἄλλου λαμπροῦ βιβλιογράφου τῶν ἀρχῶν τοῦ 17ου αἰῶνος, τοῦ μητροπολίτου Ἰακώβου (βλ. κατωτέρω ἀρ. 3).

² Ὁ λόγιος καθηγούμενος πατὴρ Παῦλος ἔχει ἐτοιμάσει ἤδη τρία εὐρύχωρα δωμάτια εἰς τὸ Α μέρος τῆς μονῆς, ὅπου θὰ μεταφερθοῦν προσεχῶς ἡ βιβλιοθήκη, τὸ ἀρχιεπισκοπικεῖον καὶ τὸ σκευοφυλάκιον.

³ Περὶ τοῦ βιβλιογράφου Γεδεῶν βλ. Vogel-Gardthausen ἐν λ., καὶ L. Politis, Eine Schreiberschule im Kloster τῶν Ὁδηγῶν, Byz. Zeitschr. 51 (1958) (μέρος II).

διὰ δὲ τὸ δεύτερον (ἀρ. 274) δίδεται ἡ πληροφορία ὅτι ἐλλείπει ἀπὸ μακροῦ. Περιέργως ἕμως τὸ ἀρ. 246 εἰλητάριον περιέχει ἐν τέλει αὐτούσιον τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα τοῦ Γεδεών, τὸ ὁποῖον παραθέτει ὁ Λάμπρος ὡς ἀνήκον εἰς τὸ ἀρ. 274. Περαιτέρω: αἱ παρεχόμεναι ὑπὸ τοῦ Λάμπρου διαστάσεις τοῦ πλάτους καὶ τοῦ ἐν τῷ γεγραμμένῳ μέρει πλάτους τῶν δύο εἰληταρίων συμφωνοῦν ἀπολύτως (246: πλ. 0,26, πλ. γεγρ. μέρ. 0,135 ὡς 274: πλ. 0,268, πλ. γεγρ. μέρ. 0,135), καὶ μόνον τὸ μήκος δίδεται διάφορον (246: 2,30 ὡς 274: 3,29). Ἐπιπλέον ἡ διαφορὰ αὕτη τοῦ μήκους εἶναι, νομίζω, φαινομενική. Τὸ μήκος τοῦ σωζομένου εἰληταρίου εἶναι πράγματι μ. 3,29-30 ἢ διαφορὰ τοῦ ἐνδὸς ἑκατοστοῦ εἶναι κατ' οὐσίαν ἀσήμαντος, ἡ δὲ διαφορὰ τοῦ ἐνδὸς μέτρου (2,30 ὡς 3,29) προήλθεν ἀσφαλῶς ἐκ σφάλματος κατὰ τὴν μέτρησιν, ἂν ὑποθέσωμεν μάλιστα ὅτι αὕτη θὰ ἔγινε, ὡς εἶναι φυσικόν, μὲ τὸ σύνθημα «μέτρον» τοῦ γραφείου, τὸ μὴ ἐκτεινόμενον πέραν τῶν 100 ἢ 200 ἑκατοστῶν, τιθέμενον δις ἢ τρίς ἐπὶ τοῦ εἰληταρίου.

Ἐν συμπεράσματι: ἐν τῇ μονῇ Καρακάλλου ὑπῆρχεν ἀνεκὰθεν ἓν καὶ οὐχὶ δύο εἰλητάρια. Τὸ εἰλητάριον τοῦτο, φυλασσόμενον κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς μονῆς, εἶδεν ὁ Λάμπρος ἢ οἱ μαθηταὶ του κατὰ τὴν πρώτην αὐτῶν ἐπίσκεψιν τῷ 1880, κατέγραψαν ἕμως ἀτελῶς (ἴσως καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν εἶχον τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀνελιξοῦν αὐτὸ πλήρως ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας), παριδόντες τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα καὶ χρονολογήσαντες τὸ χειρόγραφον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γραφῆς ἐσφαλμένως εἰς τὸν 13ον αἰῶνα¹, μετρήσαντες δ' ἐπιπροσθέτως τὸ μήκος ἐσφαλμένως εἰς μ. 2,30 ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ 3,30 (ἢ ἀκριδέστερον 3,29).

Κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν, ὁπότε ἡ βιβλιοθήκη εἶχε πλεον μεταφερθῆ εἰς τὸν ἀνωθεν τῆς ἐκκλησίας πύργον (εἶχον δὲ τοποθετηθῆ ἐκεῖ καὶ τὰ προηγουμένως φυλασσόμενα ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας χειρόγραφα), οἱ συνεργάται τοῦ Λάμπρου εἶδον καὶ πάλιν τὸ εἰλητάριον, τὸ ἐξήτασαν μὲ περισσοτέραν ἀνεσιν, δὲν τὸ ἀνεγνώρισαν ἕμως (ἀφοῦ ἄλλωστε μὲ τὸ χρονολογικὸν σημεῖωμα ἐχρονολογεῖτο τοῦτο πλεον ἀσφαλῶς εἰς τὸ 1430), περιέγραψαν δὲ αὐτὸ καὶ πάλιν ὑπὸ τὸν νέον ἀριθμὸν 274.

Τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἐνισχύει καὶ τὸ γεγονός, ὅτι εἰς τὸν παραβολικὸν πίνακα τῆς ἀριθμῆσεως Λάμπρου-μονῆς (Λάμπρος τόμ. 2, σελ. 476-478) εἰς τὸν ἀρ. 274 σημειοῦται ἀντιστοίχως ἀριθμὸς μονῆς «Περγ. 31», εἰς τὸν ἀρ. 246 ἕμως σημειοῦται «ἄνευ ἀριθμοῦ» (ὡς σημειοῦται

¹ Εἶναι γνωστὸν πόσον ἡ γραφή, ἰδίᾳ τῶν λειτουργικῶν χειρογράφων, μειῖται παλαιότερον τρόπον γραφῆς καὶ πόσον συχνὰ εἶναι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὰ σφάλματα καὶ ἁμαρτίαι ἀκόμη παλαιογράφων.

καὶ διὰ τὸν ἀριθ. Λ. 245, ὑπὸ τὸν ὅποιον δὲν ἔχει περιγραφῆ χειρόγρα-
φον, ἀλλὰ φάκελος σπαραγμάτων).

Τελείως ἀπίθανον πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὅτι ἀπωλέσθη τὸ εἰλητάριον
246 καὶ ἐπῆλθε σύγχυσις τῶν ἀριθμῶν 246 καὶ 274, ἴσως πρὸς συγκά-
λυψιν τῆς ἀπωλείας, δεδομένου ὅτι καὶ οὕτω ἔμενε πάλιν κενὸς ὁ ἀρ.
274. Ἄς προστεθῆ τέλος ὅτι ὁ ὑπερενενηκοντούτης, ἀλλὰ θαλερὸς εἰσέτι
γέρων Πέτρος, διαβιῶν ἀπὸ ἐβδομήκοντα καὶ πλέον ἐτῶν ἐν τῇ μονῇ
(εὐρίσκετο δηλ. ἐν αὐτῇ τοῦλάχιστον κατὰ τὴν δευτέραν ἐπίσκεψιν τοῦ
Λάμπρου), διαθεθαίῳ ρητῶς ὅτι ἀνέκαθεν ἐν μοναδικῶν εἰλητάριον
ἐγνώριζεν ἀποκείμενον ἐν τῇ μονῇ.

3. Ο ΚΩΔΙΞ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΩΝ ΚΑΡΑΚΑΛΛΟΥ 250 ΕΡΓΩΝ ΤΟΥ ΙΑΚΩΒΟΥ ΑΡΧΙΕΡΕΩΣ

Ὁ ἐν τέλει τοῦ καταλόγου τῶν χειρογράφων τῆς μονῆς Καρακάλλου
περιγραφόμενος ὑπὸ τοῦ Λάμπρου κῶδιξ λειτουργιῶν (ἀρ. 1763/250),
καλλιτεχνικώτατα γραμμένος καὶ κοσμούμενος ἀπὸ κομψότατα ἐπίτιτλα
καὶ ἀρχικά, περιέχει τὸ κατωτέρω, διαλαθὸν τὸν Λάμπρον, βιβλιογρα-
φικὸν σημεῖωμα. Ὁ κῶδιξ ἐξ ἄλλου δὲν περιέχει μόνην τὴν λειτουργίαν
τοῦ Χρυσοστόμου, ὡς ἀναγράφει ὁ Λάμπρος, ἀλλὰ καὶ (φφ. 33-76) τὴν
λειτουργίαν τοῦ Βασιλείου καὶ (φφ. 77-99) τάξεις χειροτονιῶν. Τὸ ση-
μεῖωμα περιέχεται εἰς τὸ φ. 99ν, ἐν τέλει τοῦ κώδικος :

*Αὕτη ἡ θεία λειτουργία ἐγράφη διὰ χειρὸς ἐμοῦ ταπεινοῦ Ἰακώ-
βου ἀρχιερέως, ὄντως μου ἐν Κωνσταντινουπόλει κ(α)τ(ὰ) ζ(η)μὸς ἔτους,
ἀπὸ Χ(ριστοῦ) ἡ ἀχλὺς ἐν μηνὶ φεβρουαρίου [1636].*

Ὁ Ἰακώβος ἀρχιερεὺς εἶναι ἐμπειρότατος βιβλιογράφος, κυρίως
χειρογράφων λειτουργιῶν (ἀλλὰ καὶ ψαλτηρίων, τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου
κτλ.), εἰς ἕκ τῶν μαθητῶν τοῦ λαμπροῦ βιβλιογράφου Λουκά ἐπισκόπου
Μποζέου (Buzău) καὶ εἶτα μητροπολίτου Οὐγκροβλαχίας, τοῦ Κυπρίου,
ὡς ὁ ἴδιος ρητῶς δηλώνει εἰς τὸ χφ Σιμοπ. 140, γραφὴν ὑπὸ τοῦ διδα-
σκάλου του καὶ τελειωθὲν ὑπ' αὐτοῦ (βλ. κατωτ. κατάλ. ἀρ. 3). Τὰ ὑπὸ τοῦ
Ἰακώβου γραφέντα χειρόγραφα, ὡς ἄλλωστε καὶ τὸ ἀρ. 250 τῆς μονῆς
Καρακάλλου, εἶναι πολυτελέστατα, κοσμούμενα μὲ χρυσᾶ καὶ ποικιλό-
χρωμα κοσμήματα, ἐπίτιτλα καὶ ἀρχικά, πολλαὶ δὲ σελίδες ἔχουν γραφῆ
μὲ γράμματα χρυσᾶ. Εἰς τὸ χφ Καρακάλλου ὁ βιβλιογράφος σημειώνει
τὸ ὄνομά του καὶ εἰς τὰ δίπτυχα τῶν κεκοιμημένων εἰς τὴν λειτουργίαν
τοῦ Χρυσοστόμου (φ.23): καὶ μνήσθητι Κ(ύρι)ε τοῦ δούλου σου Ἰα-
κ(ώ)βου ἀρχιερέως).

Τοῦ Ἰακώβου γνωρίζω τὰ κάτωθι χειρόγραφα. Εἰς τὰ δύο πρῶτα
ὑπογράφει ἀκόμη ὡς Ἰακώβος Ἱερομόναχος, εἰς τὰ ἀρ. 3 καὶ 4 ὡς Ἰα-
κώβος ἀρχιερεὺς, εἰς δὲ τὰ ἀρ. 5 καὶ 6 ὡς Ἰακώβος ἀρχιερεὺς πρῶην

Γάννου Χώρας. Ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου ἀποδεικνύεται πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ἐκ τῆς ἀπολύτου ὁμοιότητος τῆς γραφῆς (βλ. πίν. 4):

1. Ἀθων. Βατοπ. 869 (Ἀρκάδ. - Εὐστρατ.). Ἀκάθιστος Ὑμνος. ,ζρλε' [1627].

2. Ἀθων. Σιμοπ. 167 (Λ. 1435). Λειτουργία. ...καὶ ἐπεδόθη τῷ πανιερωτάτῳ μητροπολίτῃ Οὐγκροβλαχίας κυρίῳ Γρηγορίῳ κατὰ ...ζ' ἐν μηνὶ ἀγούστῳ κε' ἡμέρα γ'. Τὸ ἔτος (τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ εἶναι ἔτος κόσμου, κατὰ τὸν συνήθη τρόπον χρονολογήσεως τοῦ βιβλιογράφου) δεόν νὰ συμπληρωθῇ: [ζρλ]ζ' [=1629], διότι τότε συμπίπτει ἡ 25 Αὐγούστου μὲ ἡμέραν Τρίτην¹. ὁ βιβλιογράφος ἄλλωστε ὀνομάζει ἑαυτὸν ἐνταῦθα εἰσέτι ἱερομόναχον, ἐνῶ εἰς τὸ ἀμέσως ἐπόμενον χφ χαρακτηρίζεται ἤδη ὡς ἀρχιερεὺς.

3. Ἀθων. Σιμοπ. 140 (Λ. 1008). Ψαλτήριον. ...ἐγράφη διὰ χειρὸς Λουκᾶ Οὐγκροβλαχίας τοῦ Κυπρίου καὶ ἐτελειώθη παρ' ἐμοῦ Ἰακώβου ἀρχιερέως καὶ ἐμοῦ ὄντως αὐτῷ μαθητοῦ εὐαριθμήτου κατὰ τὸ ,ζρμγ' [1635].

4. Ἀθων. Καρακ. 250 (Λ. 1763). Λειτουργία. ,ζρμδ', ,αχλζ' [1636] (βλ. ἄνωτ.) (πίν. 4, εἰκ. 1).

5. Ἀθων. Λαύρας 804 (M 149 Εὐστρατ.). Λειτουργία. ,αχμ' [1640].

6. Ἀθων. Βατοπ. 1048 (Ἀρκάδ. - Εὐστρατ.). Λειτουργία. ...καὶ ἐπεδόθη τῷ παναγιωτι(άτῳ) κυρίῳ κυρίῳ Παρθενίῳ εἰς τὰς χεῖρας αὐτοῦ κατὰ ,ζρν' ἔτος, ἀπὸ Χ(ριστο)ῦ ,αχμβ' ἐν μηνὶ Ἰουνίῳ κγ' [1642]² (πίν. 4, εἰκ. 2).

4. ΙΩΑΝΝΙΚΙΟΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΟΣ

Ὁ κώδιξ Λαύρας 644 (E 182) περιέχει βίους καὶ μαρτύρια ἁγίων τοῦ τετραμήνου Μαρτίου - Αὐγούστου· εἶναι χειρόγραφον μεγάλων διαστάσεων (38 × 28 ἐκ.), γραμμένον εἰς δύο στήλας διὰ γραφῆς εὐμεγέθους καὶ ἀνέτου. Ὁ βιβλιογράφος ὑπέγραψεν εἰς τὸ τέλος τοῦ κώδικος μὲ μακρὸν ἔμμετρον βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα, συμπληρούμενον μὲ σημείωσιν εἰς πεζόν³. Δηλοῦται ἐν αὐτῇ ὅτι τὰ χειρόγραφον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ

¹ H. Lietzmann, *Zeitrechnung*.

² Τὸ βιβλιογραφικὸν σημεῖωμα ἀναγράφεται ἐσφαλμένως ἐν τῷ καταλόγῳ.

³ Ὁ κυρίως κώδιξ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ φφ. 1-356· τὸ ἔμμετρον σημεῖωμα ἐν φ. 356, τὸ πεζὸν ἐν φ. 356ν. Τὰ φφ. 357-363 (περιέχοντα βίον τοῦ δούλου Δαυὶδ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ) εἶναι μεταγενεστέρα χαρτῶα προσθήκη τοῦ 16ου αἰῶνος, τὰ δὲ φφ. 364 μέχρι τέλους, περγαμηνά, ἀνήκουν εἰς ἕτερον κώδικα, τοῦ 12ου αἰῶνος, μικροτέρων ὁμῶς διαστάσεων, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν προστεθῆ μεταγενεστέρως χαρτῶα περιθώρια, διὰ νὰ προσαρμοσθοῦν τὰ φύλλα πρὸς τὸ μέγεθος τοῦ ὑπολοίπου κώδικος.

Ἰωαννικίου κατὰ πρόσταγμα τοῦ ἡγουμένου τῆς Λαύρας Ἰγνατίου, οὗτινος ἐν τῷ ἐπιγράμματι ἐπαινεῖται ἡ ἀρετή, ἡ ταπεινοφροσύνη (ἀφοῦ μετὰ βίας ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ ἡγουμένου) καὶ ὁ «ἔρωσ βίβλων θεσφάτων».

Ἰδοὺ τὸ ἐπίγραμμα μετὰ τοῦ πεζοῦ σημειώματος¹:

Καὶ τόδ' ἀγλαὸν ἔργον ἀνδρὸς σάφα τιμήεντος·

Ἀραμένον κῦδος· ἀφαιρὸν δ' οὔτι ἐν οἴσπερ·

Οὐ ποτε λήξε φέριστα νοέων ἰδὲ δρωῶν τε·

Τῆσδε μονῆς ἔνεκα θεοδμήτου·

ἧς οὐρανὸν δόξα· γαίαν θ' ἅμα ἔπεισιν ἅπασαν ἅμα· 5

Οὔρεος Ἄθω ἀκρωτάτου δὴ τελέθοντος·

Ἦν Ἀθανάσιος ἰδρῦσατο μέγα φῶς θεῖος.

Καὶ τόδε μέντοι θέσκελον ἀρετῆς σῆμα τοῦδε·

Βίβλων θεσφάτων γε ἔρωσ ἠδαφοσίωσις.

Τὸν καὶ ἀπαναινόμενον σφῶν προσιασίην τε· 10

Δίσοετο δέξασθαι πλεῖστα καὶ πείθει, τήνδε·

Πληθὺς θεῖη ἀνδρῶν μακάρων δλβίων·

Καὶ μέντοι σφόδρα ὃ γ' ἐκόντων προῦσιην ἄκων·

Ἰγνατίοιο δ' ἔνεσι κλῆσις θεῖου τῶδε f

Ἐπεσοῦδασε δὲ τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς γραφῆς τῶν τοιούτων βιβλίων ὑπέξας τῷ προστάγματι τοῦ θειοτάτου καθηγουμένου, μοναχός τις τὴν κλῆσιν Ἰωαννίκιος· καὶ τῆς ἀπάντων εὐχῆς ὑμῶν τῶν ἐντυγχανόντων ταῖς ἱεραῖς ταύταις βίβλοις ὁ τοιοῦτος ἐπιδεῆς ἐστίν.

Στ. 2 οὔτε A : οὔτι B 5 ἧς A : εἰς [χ²] B || ἄπαισαν B 8 σοῦμα [l] B
9 γρ. ἢ ἀφοσίωσις AB 13 προῦσιην AB γρ. προῦσι

Ἡ ἐν τῷ πεζῷ σημειώματι μνεία περισσοτέρων βιβλίων («τῶν τοιούτων βιβλίων») εἶναι σαφῆς ἐνδειξίς ὅτι ὁ Ἰωαννίκιος κατὰ προσταγὴν τοῦ ἡγουμένου Ἰγνατίου δὲν ἔγραψε μόνον τὸν κώδικα E 182, ἀλλὰ τοῦλάχιστον πλήρη τὴν σειρὰν τοῦ μαρτυρολογίου τοῦ δλου ἐνιαυτοῦ.

¹ Τὸ «ἐπίγραμμα» εἶναι τελείως ἀσύντακτον καὶ ἄμετρον. Μεταγράφεται ἐδῶ ἀκριβῶς ὡς ἔχει, διατηρουμένης τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς στίξεως τοῦ πρωτοτύπου. Τὸ αὐτὸ σημείωμα περιέχεται καὶ ἐν κώδ. 646 (E 184)—βλ. ἀμέσως κατωτέρω. Ἐν τῷ ὑπομνήματι δηλοῦνται αἱ διαφοροὶ γραφαὶ τοῦ κώδ. A (644 / E 182) καὶ B (646 / E 184). Κατὰ τὴν κακίστην ἀρχὴν τοῦ καταλόγου τῆς Λαύρας, τὸ ἔμμετρον σημείωμα δὲν δημοσιεύεται ἐν τῷ καταλόγῳ, διότι εἶχε δημοσιευθῆ προηγουμένως ἐν Γρηγορίῳ Παλαμᾷ I (1917) 422. Ἐν τῷ καταλόγῳ ἀναδημοσιεύεται μόνον τὸ πεζὸν μέρος τοῦ σημειώματος.

Οὕτω, ὀδηγοῦμενοι καὶ ἀπὸ τὸ μέγα σχῆμα τοῦ κώδικος, ἤρευνήσαμεν ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μεγίστης Λαύρας πρὸς ἀνεύρεσιν καὶ ἄλλων τυχόν χειρογράφων γραμμένων ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ βιβλιογράφου¹. Ἡ ἔρευνα αὕτη δὲν ἀπέβη ἄκαρπος, διότι ἀνεύρομεν πέντε ἄλλους κώδικας, περιέχοντας ὁμοίως βίους καὶ μαρτύρια ἁγίων τῶν λοιπῶν μηνῶν τοῦ ἐνιαυτοῦ, γραμμένους δὲ ἀναμνηστικῶς ὑπὸ τῆς αὐτῆς χειρὸς, μὲ τὴν ἰδίαν, εὐκόλως ἀναγνωριζομένην, ἀνετον, εὐμεγέθη καὶ καλλιτεχνικὴν γραφήν. Ἐν μάλιστα τῶν χειρογράφων τούτων, τὸ ὑπ' ἀριθ. 646 (E 184) παρέχει ἐπίσης ἀπαράλλακτον τὸ αὐτὸ ἐπίγραμμα καὶ τὴν βιβλιογραφικὴν σημείωσιν τοῦ κώδ. 644 (E 182)². Τὰ χειρόγραφα ταῦτα εἶναι τ' ἀκόλουθα :

1. Λαύρ. 646 (E 184). Βίοι ἁγίων Σεπτεμβρίου
2. » 647 (E 185). » » Νοεμβρίου
3. » 439 (Δ 63). » » Δεκεμβρίου
4. » 440 (Δ 64). » » Ἰανουαρίου
5. » 648 (E 186). » » Φεβρουαρίου - Ἰανουαρίου.

³Ἐὰν εἰς αὐτὰ προστεθῇ καὶ ὁ πρῶτος κώδιξ 644 (E 182), περιέχων βίους τῶν μηνῶν Μαΐου - Αὐγούστου, ἔχομεν ἐν τῇ μονῇ τῆς Λαύρας πλήρη τὴν σειρὰν τῶν μαρτυρολογίων τοῦ ἔλου ἐνιαυτοῦ, τὴν γραφείσαν ὑπὸ τοῦ Ἰωαννικίου τῇ προτροπῇ τοῦ ἡγουμένου Ἰγνατίου, πλὴν ἑνός, τοῦ μαρτυρολογίου τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου, τὸ ὁποῖον δὲν κατωρθώθη γ' ἀνευρεθῆ.

⁴Ὁ βιβλιογράφος Ἰωαννίκιος δὲν ἐχρονολόγησε τὸ σημείωμά του. Ὁ κατάλογος τῶν Σπυριδωνος Λαυριώτου καὶ Σωφρονίου Εὐστρατιάδου χρονολογεῖ ἅπαντα τὰ χειρόγραφα εἰς τὸν 12ον αἰῶνα. Οἱ Vogel-Gardthausen, εἰς τοὺς ὁποίους ἦσαν γνωστὰ τινὰ τῶν λαυρεωτικῶν χειρογράφων ἐκ πληροφοριῶν τοῦ προηγουμένου Χρυσσοστόμου, τοποθετοῦν τὸν κώδ. 644 (E 182) εἰς τὸν 15ον αἰῶνα (Ἰωαννίκιος, σελ. 214). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς γραφῆς θὰ ἔτεινον νὰ χρονολογήσω τὰ χειρόγραφα εἰς τὸ τέλος τοῦ 13ου ἢ μᾶλλον τὰς ἀρχὰς τοῦ 14ου αἰῶνος. Ἡ γραφή δὲν εἶναι πλέον τόσο ἀυστηρά, ὅσον ἡ τοῦ 12ου, ἀλλὰ δὲν ἔχει καὶ τὰ τυπικὰ νεωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ 15ου. Εἶναι εἰσέτι στρογγύλη, μὲ ροὴν

¹ Πολύτιμος συμπαραστάτης, ὡς πάντοτε, εἰς τὰς ἐρεῦνας ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τῆς Μεγίστης Λαύρας ὑπῆρξεν ὁ λόγιος βιβλιοθηκᾶριος γέρον Παντελεήμων, τὸν ὁποῖον καὶ ἀπὸ ἐδῶ θερμῶς εὐχαριστῶ.

² Βλ. καὶ ἀνωτέρω ἦχος. 2. Τὸ σημείωμα τοῦ κώδ. 646 δὲν δημοσιεύεται καὶ δὲν ἀναφέρεται κἂν ἐν τῇ καταλόγῳ. Αἱ διαστάσεις ἀπάντων τῶν χειρογράφων εἶναι αἱ αὐταί, περ. 36 - 38 × 26 - 28 ἐκ. Ὁ ἀριθμὸς τῶν στίχων εἰς ἕκαστον χφ κυμαίνεται ἀπὸ 25 - 27.

καὶ ἄνεσιν, ἐλευθεριάζουσα ἐν πολλοῖς, στοιχεῖα, τὰ ὅποια μόνον ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ 13ου αἰῶνος ἀπαντοῦν.

Ἡ χρονολογικὴ τοποθέτησις θὰ διηκολύνητο, ἂν ἦτο δυνατόν νὰ πιστοποιηθῆ ὁ χρόνος, καθ' ὃν ὁ ἀναφερόμενος Ἰγνάτιος διετέλεσεν ἡγούμενος τῆς Μεγίστης Λαύρας. Πράγματι, εἰς ἔγγραφον τοῦ ἔτους 1316 συναντῶμεν ἡγούμενον τῆς Λαύρας ὀνόματι Ἰγνάτιον¹, ὅστις εἶναι κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ὁ ἐν τῷ ἐπιγράμματι τῶν κωδ. Ε 182 καὶ Ε 184 ἀναφερόμενος. Διὰ τὸ τέλος τοῦ 13ου αἰῶνος (1280-1300) ἡ διαδοχὴ τῶν ἡγουμένων τῆς Λαύρας συνάγεται ἐκ τοῦ βίου τοῦ ἀγίου Γερμανοῦ τοῦ Ἀγιορείτου², ἐκεῖ δὲ δὲν ἀναφέρεται ἡγούμενος φέρων τὸ ὄνομα τοῦ Ἰγνατίου.

Τὰ δύο ὀνόματα, Ἰγνάτιος καὶ Ἰωαννίκιος, εὐρίσκομεν ἠνωμένα καὶ εἰς ἀφιερωτικὸν σημεῖωμα τοῦ κώδ. 21 τοῦ Πρωτάτου (Λάμπρ. 21, Συναξάριον Σεπτ. - Φεβρ.), ἔχον ὡς ἐξῆς :

Ἡ τοιαύτη βίβλος τοῦ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου ἑξαμήνου συναξαρίου μετὰ καὶ τοῦ ἐτέρου τοῦ ἀπὸ τοῦ Μαρτίου προσεκυρώθη τῇ ἀγιωτάτῃ λάβρα τῶν Καρυῶν παρὰ τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης καὶ ὑπερίμου κῆρ Ἰγνατίου εἰς μνημόσυνον τούτου καὶ ἀναφορὰν διὰ συνεργίας καὶ συνδρομῆς καὶ διεγέρσεως τοῦ ἀγιωτάτου πατρὸς ἡμῶν καὶ πρώτου τοῦ ἀγίου ὄρους τοῦ ἱερομονάχου κῆρ Ἰωαννικίου ἐν τῷ ,ςψ'γ' ἔτει τῆς ιγ' ἰνδ. [1285].

Πρόκειται περὶ τῶν αὐτῶν προσώπων; Ἡ γραφὴ τοῦ κώδικος τοῦ Πρωτάτου δὲν ὁμοιάζει πρὸς τὴν γραφὴν τῶν λαυρευτικῶν μαρτυρολογίων, ἀπὸ τὸ σημεῖωμα ὅμως δὲν προκύπτει σαφῶς ἂν ὁ Ἰωαννίκιος ἔγραψεν ἰδιοχείρως τὸ βιβλίον. Τοῦναντίον ἡ γραφὴ τοῦ σημειώματος τοῦ Πρωτάτου ἔχει πολλὰς ἀναλογίας πρὸς τὴν γραφὴν τοῦ σημειώματος τῶν χειρογράφων τῆς Λαύρας.

Ὁ ἀναφερόμενος μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Ἰγνάτιος εἶναι πρόσωπον γνωστὸν, μνημονεύμενος καὶ ἐν τῷ συνοδικῷ τῆς μητροπόλεως τῷ περιλαμβανομένῳ ἐν τῷ κώδ. Βατικ. 172³. Ἐγένετο μητροπολίτης

¹ Actes de l'Athos, Actes d'Esphigmenou, ἀρ. 7, 208 (σελ. 20). Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν πατέρα J. Darrouzès διὰ τὴν ὑπόδειξιν, ὡς καὶ δι' ἄλλας συναφεῖς πληροφορίας.

² P. Joannou, Analecta Bollandiana 70 (1952) 35-115. Βλ. καὶ V. Laurent, La chronologie des higoumènes de Lavra (1280-1300) Rev. Ét. Byz. 10 (1952) 116-121 (ὅπου ὅμως ἐν τέλει ὁ συγγρ. ἐκφράζει ἐπιφυλάξεις ἂν ἡ διαδοχὴ αὐτῆ δύναται νὰ θεωρηθῆ ὀριστικῆ).

³ Βλ. L. Petit, Échos d'Orient 18 (1916-1919) 236-254, καὶ V. Laurent, αὐτόθι: 32 (1933) 301 καὶ 305. Πρβ. Τοῦ αὐτοῦ, Ignace de Thessalonique et Ignace l'Arsenite, Ἑλληνικά 3 (1930) 463-467.

Θεσσαλονίκης κατά Φεβρουάριον - Μάρτιον τοῦ 1283, οὐδαμῶθεν ἔμως μαρτυρεῖται ὅτι διετέλεσε πρὸ ἢ μετὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἡγουμένου Λαύρας· πολλοὶ ἔμως μητροπολίται Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν προέρχονται ἀπὸ τὴν μονὴν ταύτην. Καὶ ὁ πρῶτος τοῦ ἁγίου Ὁρους Ἰωαννίκιος μαρτυρεῖται καὶ ἐξ ἄλλων πηγῶν¹, εἶναι ἔμως ἄγνωστον ἂν ὑπῆρξε καὶ αὐτὸς προηγουμένως Λαυριώτης μοναχός· πρέπει πάντως νὰ εἶναι ὁ αὐτὸς μετὸν χορηγήσαντα διὰ τὴν γραφὴν τοῦ κώδ. Paris Coisl. 223,² ἔτ. 1301 («σπουδῆ καὶ ἐξόδῳ τοῦ πανοσιωτάτου ἡμῶν πατρὸς ἱερομονάχου Ἰωαννικίου καὶ πρώτου τοῦ ἁγίου Ὁρους»). Ἀφῆγων νὰ διακριθῶσιν τὰς λεπτομερείας ταύτας οἱ εἰδικώτερον περὶ τὰ ζητήματα ταῦτα ἀσχολούμενοι, θεωρῶ πρὸς τὸ παρὸν πιθανωτέραν τὴν ταύτισιν τοῦ ἡγουμένου Ἰγνατίου τῶν Λαυρεωτικῶν κωδίκων πρὸς τὸν Ἰγνάτιον τοῦ ἔτους 1316.

Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης

ΛΙΝΟΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

¹ Βλ. V. Mošin, ἐν Starine..... JAZIU 43 (1951) 83 - 96.

² VG σελ. 301, R. Devresse, Le fonds Coislain, Paris 1945, σελ. 203.